

Vypořádání připomínek Studentské komory Rady vysokých škol k Bílé knize terciárního vzdělávání

Vypořádání připomínek ke kapitole Výzkum a vývoj:

BKTV jako strategický dokument nemůže obsáhnout veškeré detaily navrhovaných opatření. Na konkrétní otázky tedy odpoví až druhá implementační fáze, které bude předcházet věcná diskuse nad jednotlivými návrhy.

BKTV skutečně spíše jen naznačuje trend kategorizace institucí terciárního vzdělávání. Jde nicméně o tak klíčovou a složitou transformaci, že bude nutné ji zavádět do praxe s ohledem na další procesy a nástroje, z nichž jako klíčové se zdají zejména systémové projekty zaměřené na hodnocení kvality a řízení VŠ. BKTV nemá být detailním rozbohem všech typů VŠ, ale materiálem, který poukazuje na slabiny a možné směry vývoje systému. S ohledem na to, že se jedná o velmi důležitý a citlivý bod navrhované reformy, bude do textu BKTV vložen text, který pojetí procesu kategorizace vyjasní. Konkretizace jednotlivých institucí terciárního vzdělávání bude předmětem druhé implementační fáze reformy, kdy bude připravován zákon o terciárním vzdělávání.

Zavedení pravidel institucionálního i účelového financování a jejich specifikace bude předmětem druhé fáze reformy. Reforma financování VaV navrhla „zvláštní režim“ pro obory pečující o kulturní dědictví, výhradně regionálně zakotveným oborům a v přiměřené míře i rozvoji typů tvůrčí činnosti zejména umělecké činnosti na vysokých školách (k tomu více www.vyzku.cz). BKTV nepůjde nad rámec výše vyjmenovaných oborů, jak navrhuje SK RVŠ ve svých připomínkách. Důvodem je skutečnost, že tyto obory jsou natolik specifické a nový systém financování by je případně mohl poškodit. Cílem BKTV je vytvořit takový systém financování, který povede ke vzniku konkurenčního prostředí a zároveň podpoří účelovost vynakládání finančních prostředků.

Pokud jde o doktorská studia a návrhy SK RVŠ, BKTV nejde do takového detailu. Tyto otázky budou předmětem dalších fází reformy, zejména pak konkretizace kritérií, podle kterých bude hodnoceno doktorské studium a rovněž to, zda bude rozvinuta myšlenka dělení na úrovni fyzikálních, biologických a humanitních oborů.¹

Systém kvalifikací akademických pracovníků bude rovněž předmětem dalších fází připravované reformy. Hlavním požadavkem na nový systém kvalifikací akademických pracovníků je, aby odpovídal nové struktuře institucí terciárního vzdělávání.

Vypořádání připomínek ke kapitole Řízení a samospráva:

Ve vyspělých zemích EU se výrazně prosazuje **princip sdílení samosprávy a řízení univerzit** (shared governance), pro který je charakteristické zřetelnější vymezení rolí samosprávy a managementu, což se projevuje v přeskupování kompetencí a odpovědností i ve složení příslušných orgánů. **Orgány akademické samosprávy** (typicky jde o senáty, akademické rady, akademické výbory) jsou primárně odpovědné za výuku a výzkum a jejich personální politiku, kurikula, hodnocení kvality, studentské záležitosti, v neposlední řadě jsou to orgány sledující a garantující zachování akademických svobod. Na druhé straně **orgány pověřené primárně managementem instituce** (typicky rektor, kvestor, správní rada), které jsou v první řadě odpovědné za institucionální management a dlouhodobou ekonomickou strategii instituce, přičemž jsou nastaveny mechanismy zajišťující synergií a spolupráci mezi

¹ viz BKTV, str. 21

těmito dvěma orgány s různou působností a odpovědností. Ukazuje se, že tento model sdílené samosprávy a řízení s jasněji vymezenými kompetencemi a odpovědnostmi zvyšuje efektivitu řízení univerzit, aniž jsou jakýmkoli způsobem ohroženy akademické svobody.

BKTV předpokládá, že v rámci tohoto trendu a celkového růstu diversifikace systému terciárního vzdělávání si **každá instituce terciárního vzdělávání v rámci zákonem stanovených „mantinelů“ zvolí model řízení, který bude nejvíce vyhovovat jejímu typu a zaměření.** Je zřejmé, že v případě velké univerzity výzkumného typu bude role samosprávných akademických principů větší než v ostatních institucích terciárního vzdělávání, zejména pak v případě škol zaměřených na poskytování profesně orientovaných bakalářských programů.

Riziko politického ovlivňování akademického prostředí a prosazování partikulárních zájmů lze výrazně snížit nebo eliminovat zřízením Rady pro terciární vzdělávání (RTV) a vytvořením vazeb mezi správními radami a touto radou (jmenování správních rad, odpovědnost správní rady vůči RTV). Nová verze BKTV se návrhem na zřízení RTV bude zabývat podrobněji a načrtne základní principy jejího vzniku a vymezení kompetencí.

Klíč podle kterého budou správní rady sestavovány je zatím předmětem úvah. Autoři BKTV pod pojmem „autonomie škol“ rozumí skutečnost, kdy budou institucím terciárního vzdělávání uděleny větší kompetence a naopak omezen přímý vliv státu (zejména MŠMT). Stát si ovšem musí ponechat alespoň funkci kontrolní ve správních radách, ale ani zde nebude vliv státu většinový.

Statut by měl upravit zejména zaměření instituce, její vnitřní strukturu a základní model řízení. Takováto změna je zřejmě stávajícími mechanismy neproveditelná. Proto schválení statutu BKTV skutečně svěřuje správní radě, a to z důvodu uskutečnitelnosti reformy terciárního vzdělávání. BKTV návrh upraví tak, aby se na vlastní přípravě statutu podílela jak akademická obec, tak správní rada. Klíčový legislativní dokument by správní radě měl předkládat rektor. Zahrnout lze i projednání statutu v RTV.

Vypořádání připomínek ke kapitole Financování:

Kategorizaci institucí terciárního vzdělávání jsme se zabývali výše ve vypořádání připomínek ke kapitole Výzkum a vývoj. Integraci rozumíme, že je nutné propojit informace obsažené v matrice (SIMS) a informace obsažené v novém informačním systému v rámci Centra správy financování terciárního vzdělávání. Jednotný informační systém o terciárním vzdělávání a jeho obsah bude předmětem systémového projektu OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost.

BKTV je založena na principech, které hodlají posílit nezávislost studentů na jejich rodině. Systém finanční podpory ve studiu, navržený v BKTV, se člení na dva pilíře; první pilíř zahrnuje základní studijní grant a stipendia; druhý pilíř zahrnuje systém půjček.² Podstatou prvního pilíře je, že je založen na principech fiskální neutrality, tj. bude financován ze současných zdrojů, které jsou alokovány formou dávek státní sociální podpory nebo daňového zvýhodnění.

Současný systém daňového zvýhodnění³ není vázán pouze na věkovou hranici 26 let, ale osoba uplatňující daňové zvýhodnění musí rovněž prokázat, že s ním dané dítě žije ve společné domácnosti.⁴

² BKTV ještě zmiňuje tzv. třetí pilíř – zvýhodnění příležitostně práce studentů.

³ viz § 35c zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů

Poskytování základního studijního grantu je vázáno na standardní dobu studia. Autoři BKTV považují za opodstatněné, aby byl základní studijní grant podmíněn standardní dobou studia a motivoval tak studenty k dokončení jejich studia v rámci předem vymezené doby. Za diskriminační lze naopak označit situaci, kdy by byl student studující déle než je standardní doba studia zvýhodňován oproti studentovi, který své studium úspěšně dokončil ve standardní době. Autoři BKTV tedy tento faktor nepovažují za rizikový, ale za motivační a vzhledem k rozpočtové situaci ČR za nezbytný.

Tvůrci BKTV navrhuji reformu systému terciárního vzdělávání v ČR, jejíž součástí je i zavedení komplexního systému finanční podpory studentů. Navržený systém finanční podpory studentů naopak musí doprovázet reformu financování, která počítá se zavedením systému odloženého školného. Současný systém není možné označit za jednodušší. Stávající systém neumožní zmodernizovat české terciární vzdělávání, které bez zásadní reformy ztratí nejenom na své kvalitě, ale i na konkurenceschopnosti. Tato skutečnost se analogicky projeví v celé ekonomice, která bude i nadále vystavena silným konkurenčním tlakům na evropských i mezinárodních trzích. Navrhovaný systém odloženého školného tedy není možné vnímat jako izolovaný krok, ale jako nedílnou a nezbytnou součást celé reformy.

Stát si určuje své rozpočtové priority, a to do jisté míry nezávisle na mínění jednotlivých zájmových skupin. České reprezentace terciárního vzdělávání by měly být připraveny na to, že může dojít ke snížení veřejných prostředků. Na druhé straně BKTV chce vytvořit takové prostředí, které sekundárně povede ke zvýšení soukromých zdrojů v systému terciárního vzdělávání. Cílem BKTV tedy není snížit objem veřejných prostředků plynoucích do terciárního vzdělávání, ale umožnit těmto institucím, aby nebyly zcela odkázány na veřejné zdroje a dokázaly obstát i v konkurenčním prostředí a získat soukromé zdroje na financování svých činností.

SK RVŠ zcela opomíjí skutečnost, že v ČR je návratnost investice do vysokoškolského vzdělání jedna z nejvyšších v Evropě.⁵ Návratnost investice do vysokoškolského vzdělání se liší z pohledu jednotlivých studijních oborů, proto je vhodné stropy odloženého školného diferencovat podle jednotlivých studijních oborů. S ohledem na tuto skutečnost tedy není korektní hovořit o „znevýhodnění“ studentů, nebo o „privatizaci“ některých oborů.

Reforma terciárního vzdělávání by měla vést k vytvoření konkurenčního prostředí, kde budou vzájemně působit síly nabídky a poptávky. Nabídku studia by již neměly vytvářet pouze vysoké školy samotné, ale i zaměstnavatelé, kteří budou poptávat absolventy s určitými výstupními kompetencemi.

Cílem BKTV není dosažení „rovnoprávnosti“ institucí terciárního vzdělávání, ale „rovnoprávnosti“ studentů. Současná dvojkolejnost financování vytváří značné nerovnosti mezi studenty veřejných a soukromých vysokých škol. Nový systém by měl odstranit viditelnou diskriminaci; školné budou hradit, ať už přímou formou, nebo odloženou formou, všichni studenti; normativně budou financovány veřejné i soukromé vysoké školy, avšak soukromým školám bude určen pouze základní normativ. Viditelná diskriminace tedy odstraněna bude, ale jisté rozdíly mezi veřejnými a soukromými vysokými školami budou přetrvávat i po reformě terciárního vzdělávání.

Cílem BKTV je realizovat celou komplexní reformu a nikoliv pouze dílčí opatření. Reforma bude přirozeně předmětem dalších věcných diskusí. Jedná o zásadní změnu v celém systému, kde na sebe jednotlivá opatření navazují a je vhodné dočasně zavést tzv. přechodná období.

⁴ Společnou domácností přitom zákon o daních z příjmů nerozumí společnou adresu. Společnou domácností rozumíme péči o dítě (výživu dítěte).

⁵ viz například Education at a Glance 2008, OECD.

Připomínka SK RVŠ tedy není v rozporu s BKTV.

Vypořádání připomínek ke kapitole Rovnost šancí:

BKTV nehodlá „devalvovat“ terciární vzdělávání ani jednotlivé studijní programy, naopak snahou navrhované reformy je diverzifikace systému. Střední vzdělání v ČR vykazuje vysokou míru sociální selektivity, jak popisují autoři BKTV v kapitole Rovnost šancí. Tato skutečnost způsobuje, že mnoho žáků z rodin s nižším sociálně-ekonomickým statusem a vzděláním, jejichž schopnosti vystudovat vysokou školu jsou srovnatelné se schopnostmi žáků vzdělanějších rodičů, je v raném věku odkloněno na vzdělávací dráhy, které vstup na vysokou školu v pozdějším věku již výrazně znesnadňují. I z tohoto důvodu se BKTV snaží systém více diverzifikovat.

Systém odloženého školného bude zaveden až po zavedení systému sociální podpory ve studiu. Oba systémy se budou vzájemně podporovat a zároveň zamezí tomu, aby došlo k vytvoření sociálních bariér v přístupu ke vzdělání. Navíc BKTV podporuje systém sociálních stipendií (jejich administrace však přejde z vysokých škol na příslušnou nově zřízenou instituci) i prospěchových stipendií (která zůstanou v kompetenci škol). Oba systémy stipendií budou dalším nástrojem podpory studentů ze sociálně slabšího prostředí, nebo mimořádně nadaných studentů.

Dříve provedené analýzy prokázaly, že aplikace testů *studijních předpokladů* ve větším měřítku by mohla ve srovnání s přijímacími procedurami založenými na ověřování znalostí vést ke snížení rizika neúspěchu způsobeného jinými než kognitivními faktory (stres, momentální indispozice, vzdálenost školy od místa bydliště, korupce, atd.), což s největší pravděpodobností částečně vyrovná handicap uchazečů pocházejících z méně stimulujícího sociálního prostředí. Tímto směrem by nepochybně vedla možnost složit test na několik pokusů a prakticky kdykoli po absolvování střední školy a co nejbližšího místa bydliště. To by mimo jiné usnadnilo vstup na vysokou školu uchazečům, kteří nejdou studovat bezprostředně po absolvování střední školy, pokouší se o přijetí opakovaně, bydlí daleko od sídla školy, atd. Testy *studijních předpokladů* mnohem lépe splňují požadavky na moderní a zejména profesionální testování. Autoři BKTV tedy zkoušení formou testů *studijních předpokladů* pokládají za mnohem průkaznější (transparentnější) systém než stávající testování. Přijímací zkoušky budou i nadále v kompetenci jednotlivých vysokých škol a tvůrci BKTV tento stav nehodlají měnit.

Konkrétní návrh systému financování bude předmětem druhé implantační fáze reformy. BKTV je strategickým dokumentem a jejím cílem není a ani nemůže být popsat veškeré detaily systému. BKTV detailně popsala podstatu i základní principy systému.

Navrhovaný systém základního studijního grantu žádným způsobem nezvyšuje zátěž studujících. Koncepce základního studijního grantu naopak bude studenty více motivovat k úspěšnému dokončení jejich studia v rámci standardní doby. Základní studijní grant bude navíc poskytován studentovi jako samostatné jednotce a nikoliv jeho rodině, což by mělo vést k jeho větší nezávislosti. SK RVŠ zcela přehlíží skutečnost, že vysokoškolské vzdělání není povinné a každý uchazeč se musí předem rozhodnout, zda je toto studium v jeho možnostech. Vysokoškolské studium je zatím plně financováno z veřejných rozpočtů, které ale nefinancují pouze tuto oblast, ale i další nezbytné kapitoly včetně důchodového systému. V této situaci, s přihlédnutím ke strukturální povaze deficitů veřejných rozpočtů, není možné nadále zachovávat současný model financování vysokoškolského vzdělávání.